

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Верт Н. История советского государства. 1900 – 1991. – М., 1995.
2. Волошина В. Ю., Быкова А. Г. Советский период российской истории (1917 – 1993 гг.) Гл. 8: Индустриализация. – Омск: Изд-во ОмГУ, 2001.
3. Камынин В. Д. Советская Россия в начале и середине 20-х годов // Курс лекций / под ред. Личмана Б. В. – Екатеринбург: Уральский гос. тех. ун-т, 1995. – Лекция 17. С. 159.
4. Кравченко П.М. Шляхи поповнення індустріальних будов України робочою силою (середина 20-х – перша половина 30-х рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип 17. Серія: Історія: Збірник наукових праць. За ред. проф. П.С. Григорчука // Вінниця, 1999. – С. 93 – 101.
5. Куглер С. Тоталітарна система і праця // Нова політика. – 1997. – №4. – С. 24 – 27.
6. Медведев Р. Связь времен. – Ставрополь, 1992.
7. Ноув А. О судьбах нэпа // Вопросы истории. – 1989. – № 8.
8. Рогачевская Л. С. Как составлялся план первой пятилетки // Восток. – 2005. – № 3(27).

Слободинский О.О. ОСОБЕННЫЕ ЧЕРТЫ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ В 20-Х – В НАЧАЛЕ 30-Х ГГ. XX СТОЛЕТИЯ

Автор исследует особенности развития промышленности на Украине в период 20-х – в начале 30-х гг. XX столетия.

Ключевые слова: *промышленность, новая экономическая политика, индустриализация.*

Slobodynsky A.A. ESPECIAL LINES OF THE INDUSTRY OF UKRAINE IN 20TH –THE BEGINNING OF 30TH XX CENTURIES

The article gives information of the peculiarities of the industrial development of Ukraine during the period of 20th- 30th of the XXth century.

Key words: *the industry, New economical politics, industrialization.*

УДК 94 (477) «193»

В.П. Рекрут

УЧАСТЬ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ КУРСУ «ВЕЛИКОГО СТРИБКА», ЗАПРОВАДЖЕНОГО ВКП(Б) НА ПОЧАТКУ 30-Х РР. XX СТ.

У статті розглядаються «новації» більшовицької влади щодо реалізації сталінської цінової політики та висвітлюється участь споживчої кооперації в торговельному обслуговуванні населення у першій половині 30-х років XX століття.

Ключові слова: *ВКП(б), споживча кооперація, «ножиці цін», комерційні ціни, нормований розподіл.*

В історії українського народу 30-і роки XX ст. займають особливе місце. Трагічні події розкуркулення й примусової колективізації, політика ВКП(б) щодо організації голодомору, масові репресії під час «великого терору» 1936 – 1939 рр. не можуть бути забуті й продовжують привертати увагу вітчизняних дослідників. На жаль, у сучасних історичних дослідженнях про діяльність споживчої кооперації 30-х років ще не відбулося достатнього нагромадження знань, які б дозволили на основі комплексного дослідження архівних документів і опублікованих матеріалів визначити роль і місце кооперативних установ й організацій у реалізації злочинної політики тогочасної більшовицької влади.

Однак існує значна кількість наукових праць, в яких автори глибоко висвітлили проблематику кооперативного руху 20-х років, котрі, власне, й можуть стати передумовою для вивчення його історії наступного десятиріччя. Насамперед це монографії В. Марочка [1], А. Морозова [2], Т. Оніпко [3], А. Пантелеймоненка [4], с. Кульчицького [5] й декілька дисертаційних досліджень, зокрема, В. Мазура [6], О. Петасюка [7], І. Романюка [8], К. Філіпова [9]. Названі науковці довели, що кооперативна система в 20-х роках стала об'єктом постійного контролю з боку держави й була підпорядкована нею для усунення приватної торгівлі та промислового підприємництва, особливо на селі.

Значний масив наукових доробок з питань економічного курсу ВКП(б) у 30-х роках нагромадився у Російській федерації. З-поміж них вирізняються праці В. Данілова [10], Е. Оськіної [11], В. Роговіна [12] та інших.

На жаль, на сьогодні в Україні не існує жодного дисертаційного дослідження, котре б комплексно висвітлювало проблеми української споживчої кооперації у 30-х роках й давало відповідь на величезну кількість питань, зокрема, щодо ролі і місця кооперативних установ і організацій у запровадженні нового економічного курсу в інтерпретації політичного керівництва СРСР на чолі з Й. Сталіним. Без сумніву, ці питання цікавлять науковців і сучасних кооператорів. Тому у статті, торкаючись лише частини проблематики споживчої кооперації у першій половині 30-х років, автор робить спробу визначити вплив сталінської політики «великого стрибка» на діяльність кооперативних установ і організацій на теренах УСРР.

Зазначимо, що на зламі 20 – 30-х рр. в умовах революції «зверху» з уведенням політики «надзвичайщини», тісно пов'язаних із примусовою колективізацією і форсованою індустріалізацією, сталінське оточення оголосило про «великий стрибок» у сфері матеріального добробуту. Генсек пообіцяв відправити ринкові відносини «до біса» й за рахунок налагодження безгрошової економіки і нормованого розподілу, підняти добробут населення, у тому числі забезпечення продуктами харчування не менше ніж у 2 – 3 рази [12, с. 12].

Більшовицька пропаганда трактувала знищення приватних форм торговельної діяльності і запровадження карткової системи як важливий крок до переходу на соціалістичні форми забезпечення громадян. Однак дуже швидко така «соціалізація» ринкових відносин призвела до катастрофічних наслідків, спричинила масовий товарний голод й примусила вище керівництво країни частково повернутися до непу 20-х років, тобто до комерційної торгівлі. Але у цьому випадку «комерсантом» вже була сама пролетарська держава.

Державну цінову політику щодо селянства визначив Й. Сталін у доповіді «Про індустріалізацію і хлібну проблему» на липневому пленумі ЦК ВКП(б) 1928 р. [13, с. 157]. У пошуках додаткових джерел для фінансування індустріальних потреб Генсек однозначно вказав цей «стовповий шлях», який, на його переконання, лежав у площині так званих «ножиць цін». «Це є додатковий податок на селянство, – наголошував керівник держави, – в інтересах підйому індустрії, яка обслуговує всю країну, в тому числі селянство. Це є щось на зразок «данини», щось подібне до зверхподатку, який ми вимушені брати тимчасово для того, щоб зберегти і розвинути нинішні темпи розвитку індустрії» [13, с. 159]. Тому не випадково, що у більшовицькій країні цінова політика і поняття «ціни» послідовно трактувалось як «вираз волі організованого у державну владу пролетаріату» і ніколи не мало справедливого паритету цін [14, с. 124.]. Запровадивши в середині 1929 – початку 30-х рр. реалізацію товарів у державних та кооперативних закладах за комерційними цінами, влада шляхом монопольного продажу дефіцитних ресурсів намагалася акумулювати грошові засоби у власних руках. Доведено, що основним джерелом для нагромадження величезних коштів стало селянство, адже держава, отримуючи сільськогосподарську продукцію за вкрай низькими заготівельними цінами, продавала її в комерційних магазинах значно дорожче. Без сумніву, реалізуючи товари тим же хліборобам, влада ставила за мету знизити до мінімуму прибутки селянства від ринкової торгівлі продуктами власної праці. Отже, сталінська політика «ножиць цін» стала ефективним засобом економічних репресій проти непокірного українського селянства.

Метою такої політики також було нагромадження коштів для виплати підвищеної заробітної платні частині промислових робітників й утримання численної армії управлінців. У такий спосіб держава намагалася компенсувати підвищений попит на товарні ресурси і якимось протистояти значному підвищенню цін на базарах, які в умовах карткової системи стали для більшості громадян основним місцем для придбання вкрай необхідних речей і харчових продуктів.

Не менш вагоме місце у формуванні державних ресурсів відігравала система Торгзину, у закладах якої всім громадянам в обмін на золото, срібло, коштовності й антикваріат дозволялося купувати необхідні товари за комерційними цінами.

Отже, сталінські «новації» в ціновій політиці стали деякою мірою соломинкою для рятування провальної політики «великого стрибка», проголошеного більшовиками для покращення добробуту громадян. Нові форми торговельного обслуговування частково компенсували недоліки нормованого розподілу товарних ресурсів й зменшували глибину прірви між соціальними верствами населення.

Діяльність Торгзину і радянських базарів варто висвітлити в окремому дослідженні, а в даній статті розглянемо участь споживчої кооперації у реалізації політичного курсу ВКП(б) щодо запровадження комерційних цін та нормованого розподілу товарних ресурсів.

Зазначимо, що система споживчої кооперації, яка на той час була вже повністю одержавлена, стала базовою структурою для впровадження нової сталінської політики цін. Реалізацією на практиці цих нововведень стала низка постанов Наркомату зовнішньої і внутрішньої торгівлі СРСР. Так постановою від 30.12. 1929 р. з метою накопичення 150 млн. крб. названий Наркомат запровадив додаткові надвишки на продукцію, зокрема, швейної промисловості в межах 6 %, на галантерейні шкіряні вироби – 70 %, чоботи хромові – 40 %, ялові – 19 % тощо [15, арк. 253, 255]. Іншою директивою цього ж відомства від 28 січня 1930 р. вводилися подвійні та підвищені ціни на низку товарних груп: бавовняні, шерстяні та інші тканини, цукор, чай, кондитерські вироби, галоші, соду, фарби, парфуми і пиво. Мотивацією такої грабіжницької акції стала «безумовна недоцільність постачати... відомі кола неорганізованого населення» та «потреба у максимальній мобілізації коштів для забезпечення плану індустріалізації» [15, арк. 94]. До речі, мова йшла про сотні мільйонів крб., які до 1 липня поточного року більшовики планували отримати за рахунок підвищення цін і тому всі надбавки на товари не обкладалися ніякими податками і негайно перераховувались у державний бюджет.

Звісно, підвищення цін майже не торкалося кишені робітників і тих категорій громадян, які забезпечувалися товарами за картками. Переважно воно поширювалося на забезпечення інших груп населення країни, тобто на селянство і «декласованих елементів» соціалістичного суспільства. При цьому більшовицька влада у категоричній формі вимагала, щоб товари, які надходили із державних фондів для торгівлі у сільській місцевості, не потрапляли у робітничу мережу. Центросоюз, дублюючи відповідну директиву Наркомторгу СРСР «Про порядок реалізації товарів за підвищеними цінами на селі», сповіщав, що всі товари, незалежно від часу їх надходження, повинні з 1 липня 1930 р. продавати за підвищеними цінами й реалізовувалися виключно на селі [15, арк. 260].

Таким чином, крім того, що селяни здавали державі продукцію за низькими заготівельними цінами, волею держави вони отримували всі промислові товарні ресурси за значно підвищеними гуртово-відпускними цінами. Якщо врахувати різні витрати товаропровідної мережі, то загальний рівень цін на селі був майже вдвічі вищим від міських [16, с. 52]. Однак, уже влітку 1930 р. набула чинності постанова Наркомату торгівлі УСРР про припинення індивідуального продажу текстильних товарів навіть за підвищеними цінами. «У зв'язку з напруженим становищем постачання робітничого населення, – значилося у документі, – ...товари повинні реалізуватися виключно по лінії зачиненого сектору» [15, арк. 253, 255]. Такого ж змісту директиви торкалися й інших товарних груп. Так у протоколі наради інспекції торгівлі Вінницького окружного виконавчого комітету від 15 червня значилося, що всім кооперативним організаціям «весь дефкрам по бакалійній групі та галоші ...відпускати виключно організованому населенню по заборним книжкам Вінницького центрального робочого кооперативу» [15, арк. 253, 255]. Інший документ Центральної робітничої секції Вукоопспілки свідчить, що кооператорам заборонялося відпускати махорку у вільний продаж на селі. Керівникам робітничих кооперативів пропонувалося «забезпечити інтереси робочих-курильщиків ...і встановити порядок продажу махорки в містах виключно робочим» [15, арк. 260].

Безперечно, керівництво ВКП(б) використовувало систему споживчої кооперації України для виконання політичних рішень щодо ліквідації непролетарських класів. Зокрема, виконавча влада поклала на споживчу кооперацію основні функції у впровадженні політики економічного бойкоту так званого «куркуля». Характерним доказом може слугувати лист за підписом голови правління ВУКСу Г. Якубенка, надісланий у березні 1930 р. до голів усіх окрспоживспілок, котрим направлялася місцевим організаціям таємна директива Народного Комісаріату СРСР щодо обслуговування куркульських господарств. У директиві зазначалося: «Всі інші промтовари особистого вжитку (тканина, одяг, шкіра, взуття, цукор, чай і т.п.), а також предмети господарського призначення, ...можуть відпускатися куркульським елементам виключно при повному виконанні ...твердих виробничих завдань» [17, арк. 191].

Аналіз тексту вищенаведеної постанови свідчить про відверту дискримінацію значної частини селянства, яке, за канонами влади, зарахувало до класу заможних. З іншого боку, надаючи споживчій кооперації виключне право торгівлі на селі, можновладці намагалися зацікавити сільські кооперативні установи на всебічну підтримку хлібозаготівельної кампанії.

Насправді виконання плану товарообігу було можливе лише при інтенсивній торгівлі з платоспроможною (заможною) частиною селян. Крім того, торгівля з «куркулем» значно покращувала фінансовий стан (15 % додаткової надвишки) низової ланки споживчої кооперації [16, с. 85]. Але ефективна торгівля з класовим ворогом суперечила всім настановам партії, тому у листі № 173 від 20 березня 1930 р. під грифом «таємно» голова президії ВУКСу Г. Якубенко жорстко поставив завдання негайно покінчити з обслуговуванням «куркулів» [17, арк. 190]. Він вимагав прийняти «для неухильного виконання» постанову НК СРСР № 24 від 18. 02. 1930 року: «Окрспоживспілкам треба встановити пильний догляд за переведенням в життя встановленого порядку постачання куркульських господарств, ...аби усунути всяку можливість одержання куркулями краму з будь-яких інших джерел» [17, арк. 190]. У квітні 1930 р. на місця був направлений таємний лист за підписом заступника Наркомторгу УСРР І. Плиса, який, на нашу думку, поставив остаточну крапку щодо подальшої долі «куркулів»: «Цим роз'яснюємо, що п. I/II зазначеної постанови не передбачає обов'язків держави постачати куркульські господарства промкраном» [17, арк. 197].

Отже, запровадженням постанови Наркомторгу СРСР від 18. 02. 1930 р. пр. № 24 «О порядке снабжения продовольствием и товарами кулацких хозяйств в связи с выполнением ими твердых производственных заданий» більшовицька влада застосувала ще один дискримінаційний та репресивний захід проти значної частини громадян держави.

Отже, «ножиці цін» на товарні ресурси, потужний податковий тиск на приватного сільськогосподарського виробника, монопольне право кооперації на продаж товарів тільки під заготівлі хлібопродуктів породили шалені темпи інфляції, що, у свою чергу, спонукало до встановлення значної різниці між державними й ринковими цінами на промислову продукцію й особливо на продукти харчування. Так, за даними О. Осокіної, у кінці 1929 року в СРСР співвідношення державних роздрібних цін на печений хліб і ринкових цін на борошно коливались від 1: 2 до 1: 4. До 1930 р. в приватній торгівлі ціни на масло збільшилися майже у 3 рази, яловичину – у 3 рази, яйця – у 2,5 рази [18, с. 44]. Зокрема, у Києві у кінці 1929 р. роздрібні ціни на основні продукти харчування в кооперативній та приватній торгівлі також мали різкі коливання і характеризувалися наступними співвідношеннями: борошно 1:6; крупи 1:4, макарони 1:3; хліб печений 1:3; олія 1:5; масло тваринне 1:2,5; цукор 1:3; сало, м'ясо і яйця 1:1,5; картопля і овочі 1:1,5. На початку 1930 р. зникли з приватної торгівлі борошно, рис, баранина і свинина, зросли ціни на сіль, мило, махорку, гас, нитки і т. ін [18, с. 44].

Водночас, паралельно з ціновим тиском на селянство, керівництво ВКП(б) оголосило про зниження цін для робітничого класу, який обслуговувався за системою так званого «бюджетного набору», тобто за картками за державними цінами. Однак аналіз архівних джерел підтверджує, що ця широко розрекламована акція стала черговим політичним фарсом, до якого не раз вдавалися більшовицька пропаганда. Так, порівнявши вартість набору для робітників, котрі обслуговувалися у великих центральних робітничих кооперативах (Харків, Київ, Одеса), вважаємо, що впродовж акції (травень 1929 – червень 1930) ціна пайка зменшилася з 21, 56 крб. до 21, 42 крб., тобто на 14 копійок. Такий же «державний набір» для робітників Донбасу понизився в ціні з 21,06 до 20,99 крб., тобто лише на 7 коп. Для інших промрайонів України «економія робітників» складала 8 коп., що в кінцевому результаті суттєво не впливало на сімейний бюджет робітників й аргументовано доводить правдивість нашого твердження [15, арк. 260].

Таким чином, на початку 30-х рр. сталінська політика цін стала ефективним джерелом для накопичення величезних коштів, вкрай необхідних більшовикам для виконання проголошеної програми індустріалізації країни. Українське селянство стало об'єктом політичного й економічного тиску з боку більшовицької влади, котра, засобами примусової колективізації, «розкуркулення» й депортації частини селян, спричинила гуманітарну катастрофу, яку значна частина людства визнає як голодомор українського народу у 1932–1933 роках.

Не відбулося «великого стрибка» й у забезпеченні добробуту серед привілейованої частини соціалістичного суспільства. За даними російського вченого В. Роговіна, сталінська політика цін призвела до значного зниження реальної заробітної платні робітників та інтелігенції. Так у 1932 р. ринкові ціни перевищували карткові у 8 разів, в 1933 році – у 12 – 15 разів [12, с. 18]. «Бюджетні набори» не могли задовольнити всіх потреб робітничого класу, більшість з нього користувалися послугами комерційної і базарної торгівлі. Вочевидь, навіть підвищена заробітна платня примушувала жити їхні родини впроголодь. Тому «великого

стрибка» у покращенні добробуту рушійників більшовицьких перемог протягом 1929–1932 років не відбулося. На наше переконання, політичний курс на повну ліквідацію ринкових відносин й заміну їх на справедливий соціалістичний розподіл зазнав повного фіаско.

Масштабні втрати понесла й система споживчої кооперації, яка волею ВКП(б) стала безпосереднім учасником політичних й економічних репресій проти українського селянства, перетворилася з економічно активної організації в номенклатурну структуру з розподільчими функціями, була позбавлена права на вільне ціноутворення й кооперативну демократію, стала слухняним виконавцем злочинної політики більшовиків. Як наслідок адміністрування й регулювання, зокрема, цінової політики, система споживчої кооперації України до кінця 1933 р. опинилася на межі банкрутства, що й спричинило до жорсткої критики з боку вождів ВКП(б) та до реорганізації її господарсько-фінансової діяльності протягом наступних років.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861 – 1929 рр.) / В.І. Марочко. – К., 1995. – 224 с.
2. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси, 1993. – 275 с.
3. Оніпко Т.В. Торговельна діяльність споживчої кооперації України в період непу (історико-економічний аспект) / Т.В. Оніпко: Монографія. – Полтава: РВВ ПУСКУ. – 2010. – 344 с.
4. Пантелеймоненко А. О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика / А. О. Пантелеймоненко: Монографія. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
5. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
6. Мазур В. Кооперативний рух у національних районах УРСР (1921 – 1929 рр.) // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: Спец. 07.00.01 «Історія України» / В. Мазур. – Харків, 2000 – 17 с.
7. Петасюк О. Виробнича діяльність споживчої та сільськогосподарської кооперації в УСРР // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: Спец. 07.00.01 «Історія України» / О. Петасюк. – КДУ ім. Т. Шевченка. – К., 1994. – 20 с.
8. Романюк І. Сільськогосподарська кооперація в Україні (1921 – 1927 рр.) // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: Спец. 07.00.01 «Історія України» / І. Романюк. – КДУ ім. Т. Шевченка. – К., 1993. – 20 с.
9. Філіпов К. Сільськогосподарська кооперація України в 20-ті рр. ХХ ст. // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: Спец. 07.00.01 «Історія України» / К. Філіпов. – Харків, 1998. – 20 с.
10. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927 – 1939. Документы и материалы. В 5-ти т. (Под ред. В. П. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы). – М.: РОССПЭН. – Т. 1. – 1999 г.; Т. 2. – 2000 г.; Т. 3. – 2001 г.; Т. 4. – 2002 г.; Т. 5. – 2006.
11. Осокина Е. А. Иерархия потребления. О жизни людей в условиях сталинского снабжения 1928 – 1935 гг. / Е. А. Осокина – Моск. гос. открыт. ун-т. – М.: Изд-во МГОУ, 1993. – 144 с.
12. Роговин В. Сталинский неонэп / В. Роговин. – М., 2008. – 348 с.
13. Сталин И. В. Сочинения / И. В. Сталин. – Т. 11. – М., 1949. – 362 с.
14. Советская торговля. – 1932. – № 4/5. – С. 120 – 126.
15. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). – Ф.Р – 122. – Оп. 1. – Спр. 171.
16. Подолян В., Рекрут В. Особливості діяльності споживчої кооперації Вінниччини в умовах Голодомору 30-х років ХХ століття / Василь Подолян, Валерій Рекрут. – Вінниця: ПП Балюк. – 408 с. іл.
17. ДАВО. – Ф. Р-138. – Оп. 5. – Спр. 1. – Арк. 190 – 197.
18. Осокина Е. СССР в конце 20-х – первой половине 30-х годов. Торговля? Распределение! / Елена Осокина // Отечественная история. – 1992. – № 5. – С. 40 – 46.

Рекрут В.Ф. УЧАСТИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ УКРАИНЫ В РЕАЛИЗАЦИИ КУРСА «БОЛЬШОГО ПРЫЖКА», ПРОВОЗГЛАШЕННОГО ВКП(б) В НАЧАЛЕ 30-Х ГОДОВ ХХ СТОЛЕТИЯ

В статье рассматриваются «новшества» большевистской власти относительно реализации сталинской ценовой политики и освещается участие потребительской кооперации в торговом обслуживании населения в первой половине 30-х годов ХХ столетия.

Ключевые слова: ВКП(б), потребительская кооперация, «ножницы цен», коммерческие цены, нормированное распределение.

Rekrut V.F. THE PART OF THE CONSUMER COOPERATION OF UKRAINE IN THE REALISATION OF THE CURSE OF «THE BIG JUMP», ESTABLISHED BY VKP(b) AT THE BEGINNING OF THE 30-IES OF THE XX CENTURY

The article dwells upon the «new methods» of the bolshevik power concerning the realization of the price policy by Stalin and part of the consumer cooperation in trade service of the population in the middle of the 30-th years of the XX century.

Key words: VKP(b), consumer cooperation, «price scissors», commercial prices, normative distribution.

УДК 351.751.5-058.2372 «20-30»

Т.А. Стоян

«КАК ЭТО ОСВЕЩАТЬ В ПЕЧАТИ»: ПОЛІТИЧНЕ УТАЄМНЕННЯ ГОЛОДУ 1932 – 1933 РР.

Досліджуються особливості здійснення політико-ідеологічного контролю за появою інформації критичного змісту про колгоспи та колгоспне життя селян під час голодомору.

Ключові слова: політична цензура, голодомор, періодична преса, публікації.

Постання незалежної України в 1991 р. створило ключову умову для кардинального переосмислення історичного минулого. Важливим наслідком стало активне розгортання наукових студій, присвячених добі радянського комунізму. Цілком очевидно, що побудова демократичного суспільства в Україні неможлива без поглибленого наукового осмислення сутності комуністичної системи, причин її кризи і деградації.

Актуальним не лише для реалістичного розуміння історичного досвіду, але й для запобігання повторення помилок і трагедій в майбутньому є вивчення функціонування політичної цензури в радянській Україні 20 – 30-х рр. ХХ століття. Особливий інтерес викликає дослідження діяльності органів політичної цензури в царині сільського господарства в роки Голодомору 1932 – 1933 рр.

Історіографія проблем історії становлення і функціонування радянської політичної системи у 1920–1930-х рр. ґрунтується переважно на концептуальних принципах, які відображають передусім теоретичну парадигму представників західної політологічної школи тоталітаризму, тобто висвітлення радянської історії лише в контексті причино-наслідкових зв'язків карально-репресивної системи, культу особи. Якщо взяти за показник кількість монографій безпосередньо з історії політцензури, то «піонерами» її вивчення є західні науковці («радянологи»), які досліджували її партійні і літературознавчі аспекти, а другу сходинку за хронологією посідають російські дослідники, вирізняючись появою дисертаційних та монографічних праць, публікацією архівних документів і матеріалів. Українська історіографія цензури перебуває на стадії інституційного та концептуального формування.

Метою даної наукової розвідки є аналіз особливостей здійснення політико-ідеологічного контролю за появою інформації критичного змісту про колгоспи та колгоспне життя селян під час Голодомору 1932 – 1933 рр.

Фраза, яку обрано як епілог цієї статті, належить В. Молотову та Л.Кагановичу, позаяк вона зустрічається в шифровці, адресованій Й.Сталіну 6 липня 1932 р., тобто за декілька годин до відкриття третьої Всеукраїнської партійної конференції. «На Українській конференції, – наголошувалося в шифротелеграмі, – повинна розгорнутися критика роботи ЦК КП(б)У, недоліки якої призвели до важкого становища у деяких районах. Постає питання, як це висвітлювати в пресі» [1, с. 218]. Їх цікавила відповідь Сталіна не стосовно «критики», а фактично визнання голодомору. Усі троє знали про трагічні наслідки хлібозаготівель, тому що їх інформували В.Чубар та Г.Петровський в листах від 10 червня 1932 р. [2, с. 212 – 215]. У листах Л.Кагановича до Й.Сталіна і навпаки, якими вони обмінювалися протягом першої половини 1932 р. та в наступні роки, тема голоду замовчувалася, хоча Сталін визнав 18 червня те, що «... на Україні, незважаючи на непоганий врожай, низка врожайних районів опинилися у стані розорення та голоду» [1, с. 179]. Отже, знаючи про голод в Україні, Сталін продовжував замовчувати його причини і наслідки, відтак його персональне табу стосувалося партійних організацій усіх рівнів та преси.